

NOGLE BEMÆRKNINGER

OM

**DET HEMMELIGE SKRIFTEMAALS
ANVENDELSE I NORDEN,**

NÆRMEST MED HENSYN TIL EN BESTEMMELSE DEROM I DEN
SKAANSKE OG SJELLANDSKE KIRKERET.

AF

J. L. A. KOLDERUP-ROSENVINGE.

Den Skaanske og Sjellandske Kirkerets 20de Capitel indeholder den Bestemmelse, at dersom Nøgen havde begaaet lønlig Synd og derfor af Præsten var bleven skriftet förend han blev sigtet, skulde han være sageslös, naar Præsten vidnede, at det saaledes forholdt sig*). Kofod Ancher har allerede fundet denne Bestemmelse mærkelig, men anseer det for uantageligt, at der her ved lønlige Synder skulde forstaaes baade verdslige og gejstlige Forbrydelser; "thi" siger han "saavidt har man dog ellers ikke turdet gaae med Kirketugt, at verdslig Tiltale og Straf derved er bleven ophævet"***). Imidlertid gör han dog opmærksom paa, at dette Lovsteds Kilde formodentlig er et Capitulare af Carl den Store for Saxerne, i hvilket det udtrykkelig hedder: "Si vero pro his mortalibus criminibus latenter commissis aliquis sponte ad sacerdotem confugerit et confessione data agere pœnitentiam voluerit, testimonio sacerdotis de morte excusetur***). Uagtet nu de Forbrydelser, til hvilke her sigtes, for en stor Deel ere grove borgerlige Forbrydelser, t. Ex. Majestætsforbrydelser, Drab begaaet paa Husbonde eller Madmoder o. s. v., mener Ancher dog,

*) Thet skulu ok wita alli mæn, at um man gör lönlicæ synd ok takar fore skript för æn han warthar sæctathær, haur til thæs prests witni, tha wari orsaca.

***) Lovhist. I. 117—118. Saml. jurid. Skr. I. 187—189.

****) Capitulatio de partibus Saxonie cap. 14 ifölge den ældre Overskrift, s. *Walter Corpus jur. germ. antiqui* II. p. 104; i *Pertz monum. Germ.* Tom. III p. 49 hedder det Capitulare Paderbrunnense, og *Pertz* har bragt det til Sandsynlighed, at dette Capitulare er givet i Aaret 785 eller noget senere.

at Sammenhængen i vore Kirkelove mellem det her omtalte Capitel og de foregaaende taler for den indskrænkende Fortolkning, at Lovstedet kun var anvendeligt paa gejstlige Forbrydelser og følgelig kun fritager for gejstlig Straf. Det turde vel være muligt, at dette Lovsted til forskjellige Tider er blevet forklaret paa forskjellig Viis, men for at indsee Grunden hertil og for tillige at kunne skjønne, hvor indgribende i den hele Samfundsorden og det borgerlige Retsforhold en saadan Bestemmelse maa have været, er det nødvendigt at forudskikke nogle almindelige Betragtninger over Forholdet mellem Stat og Kirke, som det var i Nordens Middelalder. For dem, som indsee, at det er i Middelalderens Historie man maa søge Grundlaget for den nyere Statshistorie og for den europæiske Civilisation, er det en af de interessanteste og vigtigste Opgaver, nøje at efterforske den Stilling, som den christne Kirke indtog paa den Tid, da den grundedes og rodfæstedes i de gamle germaniske og nordiske Stater, og at sammenligne denne Tilstand med den, som siden i Tidernes Løb efter mangan Kamp mellem Hierarchie og Kongemagt blev den til Deel*). Man er saa vant til at dvæle ved Hierarchiets Anmasselser og Gejstlighedens Usædelighed i den senere Middelalder, at man let glemmer, hvorledes i en tidligere Periode næsten alle Fremskridt til Cultur og et ordnet borgerligt Samliv skyldes Gejstligheden, som i dens bedre Deel herskede ved en aandelig Magt over en raa og barbarisk Tidsalder. Denne Myndighed, som i en sildigere Tid ved Misbrug blev til Fordærvelse og satte sig i Opposition mod Statsmagten, var i Begyndelsen dennes vigtigste Støtte. Den gejstlige og verdslige Magt række i hine Tider hinanden Hænder og synes kun at have eet Öiemed: at danne danne en christelig Stat. Denne Eenhed i begge

*) "Die geistliche und weltliche Gewalt können einander nahe berühren, in der engsten Gemeinschaft stehen, völlig zusammenfallen können sie höchstens ausnahmsweise und auf kurze Zeit. In ihren Verhältnissen, ihrer gegenseitigen Stellung zu einander beruht seitdem eines der wichtigsten Momente aller Geschichte" *Ranke Fürsten und Völker v. Süd-Europa im 16ten und 17ten Jahrhundert II. 11.*

Magter finde vi afpræget i Carl den Stores og hans nærmeste Efterfølgeres Lovgivning *) og senere i vor Knud den Stores engelske Lovgivning, der maaskee i endnu højere Grad udmærker sig ved en religiøs Character. I hine Tider, i hvilke Statens Straffemagt var indskrænket til en saare snever Kreds af de groveste Lovovertrædelser, og Selvtægt jevnlig traadte istedetfor en ordnet Retspleje, maatte den gejstlige Straffemyndighed blive et højst velgjørende Middel til at hæmme Forbrydelser og til at tæmme Udbrudet af vilde Lidenskaber **). Naar vi endnu flere Aarhundreder efterat Christdommen var indført i Norden finde, at de verdslige Love straffe de groveste Forbrydelser med Böder, at den Ugjerningsmand, som ikke var grebet paa frisk Gjerning, i Almindelighed kunde unddrage sig Straffen ved at flygte eller ved at sværge sig fri, kan det neppe være tvivlsomt, at det endnu stod sig slettere med Retfærdighedens Haandhævelse ved den verdslige Magt i de Tider, da Christdommen indførtes hos os og af hvis Retsforfatning kun svage Spor ere blevne tilbage. Det skyldes upaatvivleligt den christelige Gejstligheds Indflydelse, at Blodhævn, Fejde og Tvekamp efterhaanden maatte vige for Straffe og en bedre Rets-

*) See allerede tidligere Pipins capit. Vernense fra Aar 755 cap.9: "... Quodsi aliquis ista omnia (den christelige Bansættelse) contempserit, et episcopus hoc minime emendare potuerit, regis judicio exilio condemnetur". Naar *Hüllmann* (Ursprünge der Kirchenverfassung des Mittelalters, Bonn 1831 S. 182) med Hensyn til Kejser Karls Myndighed over Kirken lægger Vægt paa det Prædicat: "*episcoporum episcopus*", som Munken i St. Gallen, der beskrev Karls Bedrifter, tillægger ham, kan det dog være tvivlsomt, om denne Munk har været saa nøje bekendt med Forholdene, som *Hüllmann* antager, s. *Pertz* Indledning til *Monachi Sangallensis gesta Caroli* i *Monum. Germ. II.* p. 730 jvfr. p. 742 cap. 25. Jvfr. iøvrigt *Gieseler* Lehrbuch der Kirchengeschichte 3te Ausg. Bonn 1831. II. 1ste Abth. S. 289—290.

**) I denne Henseende fortjener ogsaa *Saxos* Ytring at bemærkes, naar han fortæller at Vitherlagsrettens Overtrædere ogsaa bleve bansatte af Biskopperne: "Cæterum solenni jure convictos ac superiori modo damnatos felicitas deficiebat, occupabat adversitas, eo quidem certius, quod trium regnorum pontifices adversus talium transgressionum reos solenni execratione usos esse constabat. Ita disciplina ejus, geminum amplexa columen, partim regio, partim religionis præsidio nitebatur, ut humanam sententiam divino crederes judicio comprobari. Cujus rigor discordias rupit, simulates finivit, seditiones extinxit pacioremque regi militem reddidit"; *hist. Dan. lib. X* ed. *Mülleri* p. 532.

pleje. Maa det endog indrømmes, at denne Retspleje altfor meget var bygget paa blind Tillid til Eden, til at den kunde svare til Hensigten, bør det paa den anden Side ikke oversees, at det netop var det overvejende religiøse Element i Middelalderens Folkeliv og Kirkens mægtige Indflydelse, der værnede om Edens Hellighed. Hvorledes Kirketugten understøttede den verdslige Magt og en tidlang bidrog til at befæste den borgerlige Sikkerhed, bliver meest indlysende ved at betragte de gejstlige Synodalretter, saaledes som Regino beskriver dem i den anden Bog af hans Værk *de disciplina ecclesiastica* *). Naar Biskoppen aarligten visiterede, skulde Erkedegnen eller Erkepræsten nogle Dage iforvejen indfinde dem paa de Steder, hvor Biskoppen vilde komme, og forkynde Menighederne hans Ankomst. Alle og enhver skulde møde ved Synodet, under Straf af Excommunication. Naar Biskoppen kom, udnævnte han 7 Mænd af de retskafneste og sindigste i Menigheden, som maatte gjøre Eed paa, at de hverken af Kjerlighed eller af Frygt, eller for Belønnings eller Slægtskabs Skyld vilde fortie for Biskoppen eller for hans Sendebud noget, som de enten vidste eller for dem var angivet at være handlet i Sognet mod Guds Villie, og som tillige var af den Beskaffenhed, at det var en Synodalsag og hørte under Biskoppens Kjenndelse. Derefter forelagde Biskoppen en Mængde Spørgsmaal om hvilke Synder og Laster der maatte være begaaede, og disse Spørgsmaal udgjøre hos Regino ikke mindre, end 89 **). Spørgsmaalene angaae alle Slags

*) Regino meddele her Forskrifter, hvoraf nogle allerede vare givne paa Conciliet i Rouen i Aaret 650 (Conc. Rotomagense), hvormed kan sammenlignes Karl den Stores Capitulare fra Aaret 813, hvor det hedder: "Ut episcopi circumeant parochias sibi commissas et ibi inquirendi studium habeant de incestu, de patricidiis, fratricidiis, adulteriis, cenodoxiis et aliis malis, quæ contraria sunt Deo, quæ in sacris scripturis leguntur quæ Christiani devitare debeant." Capit. Aquisgranense c. 1 (*Pertz monum. Germ.* III. 188).

***) Det første Spørgsmaal lyder saaledes: Est in hac parochia homicida, qui hominem aut spontanea voluntate aut cupidinis et rapacitatis causa aut casu aut nolens aut coactus aut pro vindicta parentum, quod fœdam dicimus, aut in bello aut jussu domini, aut proprium servum occiderit? Det 6te: Est aliqua fœmina, quæ in fornicatione concipiens timens, ne manifestaretur, infantem proprium aut in aquam pro-

Drab, og derunder Giftmord, Fostermord og Selvmord; Saar og Afhug, Hoer og al Slags Utugt, Tyveri og Kirkeröveri, falsk Vidnesbyrd og al Slags Meened, Trolddom, Helligbröde, Börns Forseelse mod Forældre, Drikfældighed, Betleri, falsk Maal og Vægt, Aager, Besvigelse af Kirkens Indtægter o. s. v. De Synder, som hine Mænd erklærede at være vitterligen begaaede, bleve nu af Biskoppen belagte med Pänitentse, stundom endog med Excommunication. Om Fremgangsmaaden ved disse gejstlige Retter i Norden indeholder isærdeleshed den gamle norske Kirkelov for Vigen (givet mellem 1120 og 1150) mærkelige Oplysninger i det 17de Capitel. Naar Tinget var sat i Herredet — og paa dette vare alle Herredsmænd pligtige at indfinde sig — rejste Biskoppens Ombudsmand sig og sagde: "Jeg har hört, at den eller den Gjerning, som hörer under Biskoppens Paakjendelse, er begaaet i Herredet. Jeg vil vide, om Nogen af Eder för har hört tale derom." Naar da en 4de Deel af de Tilstedeværende erklærede, at have hört at slig Bröde var begaaet, blev det anseet som vitterligt, saa at den Sigtede enten maatte erlægge den i Kirkeloven bestemte Bod eller efter Omständighederne frie sig med Eed eller Jernbyrd. Ellers maatte Biskoppens Ombudsmand ikke sagsöge Nogen, med mindre han havde Vidner*).

Det var saaledes kun de vitterlige Forbrydelser og Laster, som bleve forhandlede paa Synodalretterne eller Biskopstingene (i Sverrig for Biskopsnævn) og i den svenske Östgötha Lag Kristnu Balk. Fl. 13 § 3 siges det udtrykkelig, at Sager, der blot beroede paa Mistanke, ikke hörte derhen**). Imidlertid viser samme Lovs Fl. 21 l. c., at enhver Præst paa blot Angivelse kunde saggive sine Sognefolk for begaaede Synder, dersom de

jecerit, aut in terra occultaverit, quod *morth* dicunt. *Reginonis libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis* ed. F. G. A. *Wasserschleben*. Lipsiæ 1840. p. 208—216.

*) *Norvegiæ jus ecclesiasticum, quod Vicensium sive priscum vulgo vocant* ed. *Joh. Finnæus*. Hafn. 1759. 4to.

***) All laghallaþ mal aghu a biceps næmd kuma, ekki *huma* mal (egentlig mørke Sager, jfr isl. *húm*, Tasmörke). *Collins og Schlyters* Udg. Stockh. 1830.

ikke heller valgte at gjøre Bod og Pænitentse. Det hedder her: "Nu seer en Mand en anden at begaae nogen Last (nu ser maþær man at *osifum*), da skal han sige Præsten det; da skal Præsten paa en Søndag staae i Kirkedören og saaledes paa den anden og ligeledes paa den tredie og tale saaledes: Saadan Gjerning er begaaet i mit Sogn, nu beder jeg, at Gjerningsmanden søger mig og soner sin Brøde hos Gud. Vil han ikke sone sin Brøde, da skal Præsten gaae hjem til ham og bede ham at gjøre Bod og sige saaledes til ham: Jeg haver kaldet Dig. Vil han da ikke gjøre Bod, da skal Præsten tage dem med sig, som gjemme Kirkens Gods (Kirkeværgerne) og gaae hjem til ham og opfordre ham til at gjøre Bod. Nægter han da Gjerningen, skal han love Præsten og Kirkeværgerne at gjøre Eed paa, at han ei er skyldig i den Gjerning. Kan han aflægge Eden, da være sageslös, brister Eden for ham og han vil gjøre Bod, da skal han gaae til Skrifte og ikke böde af sit Gods. Retter han ikke for sig, da skal der forelægges ham en Frist af fem Dage, og da maa Præsten nævne hans Navn; vil han da gjøre Eed, maa Ombudsmanden (soknari) modtage den; brister Eden for ham, skal han baade faste og böde."

Denne Lov omtaler ogsaa det *lönlige Skriftemaal* paa flere Steder temmelig omstændeligt, og da ellers kun lidet forekommer derom i de nordiske*) og andre ældre Love, fortjene dens Bestemmelser særdeles Opmærksomhed. For det første maa det bemærkes, at naar Loven i Kristenb. Fl. 13. § 13 opregner de Sager, som höre under Biskopnævnings Paakjendelse: Hoer, Meeneed, falsk Vidnesbyrd, Kirkeran, Slagsmaal paa Helligdage og Helligbrøde, nævnes der ogsaa *uskriptet Manddrab*, hvoraf med Föje kan sluttes, at Manddraberens, som havde skriftet sin Synd i lönligt Skriftemaal, ikke kunde paalægges nogen offentlig Kirkestraf,

*) Hverken Westgöthaloven eller Uplandsloven omtale det lönlige Skriftemaal, men den nyere Bearbejdelse af Westgöth. L. forudsætter det som bekjendt, naar den i Kirkeb. cap. 72 taler om Hovedsynder, som fordrer aabenbare Skriftemaal. At Ostgöth. L. saa udförlig omhandler det lönlige Skriftemaal, turde maaskee være et Beviis for dens yngre Alder.

hvilken Sætning, naar vi forudsatte, at Drabet var skeet hemmeligen, ganske stemmer overeens med den canoniske Ret, som vel befalede, at aabenbare Synder skulde underkastes offentlig Pænitentse, men tillige at denne bortfaldt, hvor nogen havde skriftet lønlig Synd, for hvilken Præsten foreskrev Bodsövelser *). Flere af de følgende Steder i det anförte Capitel af Christenretten stadfæste fremdeles den Regel, at lønlig Synd, som man havde skriftet i hemmeligt Skriftemaal, ikke medförte gejstlig Straf, dog med adskillige Undtagelser. Saaledes siges der i Fl. 14 om Meenedere, der sigtedes af Biskoppens Ombudsmand, at naar de havde skriftet en Maaneed för Biskoppens Ankomst, d. e. för Synodalrettens Holdelse, skulde de vel faste, men ikke give Böder. Dersom Biskoppens Ombudsmand paastod, at de ikke havde skriftet deres Synd, maatte Præsten gjøre Eed derpaa for Provsten eller Biskoppen. Fra at nyde godt af denne Bestemmelse undtoges dog Hovedmanden, det vil udentvivel sigte Parten som havde aflagt Eed, saa at det egentlig ere Meddeedsmændene (consacramentales) til hvilke Lovbudet sigter. Dette bliver især tydeligt ved at læse Fl. 18, hvor det siges om Nævninger, som fældes for Meeneed, at dem hjælper intet lønligt Skriftemaal mod Biskoppens Ret, "thi der er hver Hovedmand for sig selv." Iövrigt synes det ikke at være ganske consequent, naar Fl. 15 § 2 ihenseende til Eed, aflagt af 14 Mænd, ikke blot anseer Parten, men ogsaa de Meddeedsmænd, som först aflagde Eden, for Hovedmænd, saa at lønligt Skriftemaal ikke kunde befrie dem for Straf, naar Eden befandtes at være falsk. Fremdeles viser samme 15de Flok, at en Mand, som havde havt ulovlig Omgang med en andens Ægtefælle, kunde frie sig for Straf, naar han havde skriftet sin Bröde, men dersom hun var bleven frugt-sommelig, blev Straffen kun eftergivet ham, naar han med 14 Mænds Eed kunde bevise, at han var skriftet förend han vidste, at hun var

*) Capitul. V. 116. (Concil III. Tolet. c. 11) VI. 97. (Conc. VI Arelat.) jfr. *Joh. Morinus de disciplina in administrat. sacram. poenitentiae lib. VIII Cap. 21—33.* Paris, 1651. fol. og *J. Sirmondi hist. poenit. publ. cap. 4 Opp. Tom. IV. p. 488.* Paris, 1696. fol.)
Vid. Scil. hist. og philos. Aft. VII Decl. **B**

frugtsommelig; formodentlig har man betragtet **Konens Svangerskab** som en **Omstændighed**, der ikke tillod at sætte **Forbrydelsen** i Klasse med lønlige Synder. Lønligt Skriftemaal kunde ikke hjælpe den, som havde staaet *aabenbare* Skrifte for nogen Brøde og derpaa atter havde gjort sig skyldig i samme; en saadan Forbryder gjorde sig skyldig i "Skriftebrud" (scriptabrud) og skulde under alle Omstændigheder böde 5 Mark til Biskoppen. Naar derimod Nogen havde begaaet Lejermaal og derpaa *hemmelig* skriftet for Præsten, blev det ikke betragtet som Skriftebrud, dersom han paa ny faldt i samme Synd, men han kunde da paa ny gaae til Skrifte hos Præsten og slap for at udrede Böder.

Endnu paa eet Sted, nemlig i den 2de Flok, fremsætter Loven det som en almindelig Regel, at lønligt Skriftemaal befrier for Böder, men Sammenhængen viser, at Regelen i denne Almindelighed dog kun gjelder om adskillige Slags Helligbrøde, ligesom det ogsaa af de flere i det Forregaaende anførte Undtagelser er klart, at den under en modsat Forudsætning vilde være urigtig. "Det er Bondens Pligt, hedder det, at komme i Kirke om Søndagen; Præsten skal forkynde Helligdage og Fastedage; glemmer Præsten det og Bonden ikke møder, da er Præsten skyldig og Bonden sagesløs; forkynder Præsten det, og Bonden udebliver, da er Bonden skyldig og derfor hjælper ham intet lønligt Skriftemaal, undtagen han er udenfor Sognet paa Vand eller Veje, thi da skal han skrifte og ikke böde sit Gods. Men for alle andre Sager eller andre Forsømmelser, da hjælper lønligt Skriftemaal mod Böder. Gjør han stort Arbeide (puæra varknap) paa en høj Helligdag, böder han 5 Mark; arbejder han paa ringere Helligdag (ykldagh) böder han 6 Öre." —

Ogsaa Gullands Lov taler om Virkningen af hemmeligt Skriftemaal og fastsætter i det 2det Capitel, at, naar et Fruentimmer blev overbevüst om at have været Aarsag til sit Barns Död, skulde hun böde 5 Mark, naar det blev bekjendt for Sognemændene, med mindre hun havde

skrittet sin Synd for Præsten, og denne bærer Vidne derom; thi da skulde hun fuldbyrde den paalagte Bod, “men ingen Mand havde Ret til at sagsøge hende” *).

Det er af alle disse Lovsteder klart, at den Fritagelse for Straf, som de i flere Tilfælde tilsige den, der havde skriftet sin Synd for Præsten, allene angaaer den gejstlige Straf og i Almindelighed kun sigter til de Forbrydelser, som ikke vare vitterlige for Alle og saaledes ikke fordrede aabenbart Skriftemaal og offentlig Straf, paalagt af Biskoppen.

Naar vi efter disse Bemærkninger atter vende tilbage til Fortolkningen af den Bestemmelse i den Skaanske Kirkelov, som har foranlediget nærværende Undersøgelse, maa vi udentvivel give Ancher Ret, naar han holder til den Mening, at Bestemmelsens Hensigt kun har været at eftergive den gejstlige Straf, hvilket yderligere bestyrkes af Capitlets Forbindelse med det foregaaende, hvor der tales om de gejstlige Sagers Behandling ved de gejstlige Retter, ligesom ogsaa af et Parallelsted i den svenske Dalelagh, hvor Sætningen findes næsten med samme Ord som i den Skaanske Kirkeret; men kun med Hensyn til Overtrædelse af gejstlige Forskrifter, nemlig om Helligbrøde, Faste og Confirmation **). — Uagtet jeg nu saaledes antager, at det ikke har været den oprindelige Hensigt med hiint Lovbud, at gjøre Indgreb i den verdslige Straffemagt, kan det dog neppe være Tvivl underkastet, at det efterhaanden under forandrede Tidsomstændigheder jevnlig er blevet anvendt af Gejstligheden til at tage Forbryderen i Beskyttelse mod den verdslige Magt. Da den Skaanske Kirkelov blev givet, kjendte man endnu ikke i Norden til de Conflicter mellem Stat og Kirke, som i det 12te og 13de Aarhundrede

*) “en engin maþr a þar sac a.” Guta Lagh, herausgeg. v. *Schildener*. Greifsw. 1818.

**) Dalelagh Kyrkiobalk. c. 25: Tha sum sool gangir undi wid um lögherdagh tha ær inni synnudagz hæg oc uti sum sool gangir undi wid. Hwar sum wäckir blod ællæ bærgis, böti trea markir. Gangi i træskipti sum fyr, ælla wæri sik med lagum. Witis manni at han fastadi æi ella förmdæ æi, tha han skuldi fasta ella förma, böti threa markir. *Takir lönskript af præstinum fören han fa sak fövi thæt, ok witna swa præstir medh hanum, wari saklös.*

bleve saa almindelige. Den Kirkelov, som Erkebiskop Eskild havde givet, var til Forargelse for Erkebiskop Jacob Erlandsen; han erklærede den for ucanonisk, og det er bekjendt, at han gjorde sig ligesaa megen Umage for at faae den ophævet, som Kong Christopher den Første for at haandthæve den *). Det var især Jurisdictionforholdene, som den Tid næsten over hele Europa idelig gave Lejlighed til Tvist mellem Kongerne og de kongelige Fogeder paa den ene Side og Bisperne og deres Ombudsmænd paa den anden. Paa en Tid da Paven kunde erklære, at den gejstlige Dommer var berettiget til at dømme enhver Synder, endogsaa Lægfolk, især for Meeneed og Fredsbrud **), var det ganske i sin Orden, at Gejstligheden overalt stred for Udvidelsen af dens Jurisdiction; naar man først antog, at alle Synder kunde inddrages under gejstlig Ret, var Udvidelsen let, da de fleste Lovovertrædelser uden Vanskelighed kunde henføres under et af Budene i Decalogus. Man see blot de Forbrydelser, der opregnes i Ulrik Stykkes Decreter af 1445 som Gjenstande for den biskoppelige Ab-

*) Ser. R. Dan. V. 591—592.

***) Pave Gregor den 9de i Overskriften af Decretal. lib. II Tit. I Cap. 13: *Judex ecclesiasticus potest per viam denunciationis evangelicæ seu judicialis procedere contra quemlibet peccatorem, maxime ratione perjurii vel pacis fractæ.* — I Capitlet selv hedder det, efterat Paven (Innocents den 3die) især har støttet sig paa Matth. 18, 15: *“Quum enim non humanæ constitutioni sed divinæ legi potius innitamur, quia potestas nostra non est ex homine, sed ex Deo: nullus, qui sit sanæ mentis, ignorat, quin ad officium nostrum spectet, de quocumque mortali peccato corrigere quemlibet Christianum, et si correctionem contempserit, ipsum per districtiorem ecclesiasticam coercere.”* (1204, mod Kong Philip August). Glossen tilføier endog: *Executionem gladii temporalis imperatoribus et regibus commisit ecclesia, jfr. Glossen til Schwabenspiegel: “das weltlich swert des gerichtes das lihet der babest dem chæiser, das geistlich ist dem pabest gesetzet dass er da mite rihte.”* Hermed stemme Erkebiskop Erlandsens Yttringer ganske overeens: *“nec movere regem debet quod ecclesia aliqua statuit de iis, quæ spectant ad ejus forum sive judicium, cum sicut duo sint gladii: materialis et spiritalis, ita duo principes sive judices et diversa judicia, et uterque statuere possit et leges condere suo modo. Scire etiam regem convenit, quod sicut spirituale præcellit temporale, ita et jus ecclesiæ jura secularia, et si sibi fuerint contraria, majus derogat minori, scilicet spirituale temporali. Est enim salus animarum, propter quam institutum est judicium ecclesiæ, præcipua et incomparabilis omni rei temporali.”* Ser. R. D. V. 597—598.

solution: Blasphemia, sacrilegium, commutatio votorum*), oppressio puerorum, homicidia, falsa testimonia, falsitas literarum supplicarum (?), publici perjuri, incestus, corruptores monialium, vitium contra naturam, violationes ecclesiarum, injecta violentia in clericos, incendiarii, insissores librorum ecclesiarum, adulterium, defloratores virginum**).

I de nordiske Love findes ingen almindelige Bestemmelser, der sigte til at trække Grændsen mellem Statens og Kirkens Straffemyndighed og det Forsøg, som Kong Henrik den 2den af England gjorde i Aaret 1164 ved de bekjendte Clarendonske Artikler***), havde et saa uheldigt Udfald, at man andetsteds ikke kunde fristes til at gjøre lignende. Imidlertid finde vi dog i en gammel norsk Lov en Bestemmelse, der aabenbar har til Hensigt at forebygge deslige Conflicter, og som desuden nærmere vedkommer vor Gjenstand. Det er det sidste Capitel (det 70de) i den gamle Kirkelov for Trondhjems Stift, som Paus har ladet trykke i Oversættelse bag efter Magni Lagabæters Gulethingslov og som formentlig hidrører fra Hagen Hagensen (1217—1262)****); her hedder det: “End om Mand gjør noget, hvorfor han kan blive fredlös†) efter Christenretten, og gaaer han til Skrifte eller Pænitentse, förend han bliver dömt fredlös, da faaer Kongen intet. End om han bliver gjort fredlös paa Tinget, da eyer Kongen Landkjöb, förend han kommer i Fred, og Böder af dem, som ere i Samvær med ham, undtagen naar han flyer til Pænitentse til Erkebispem, da skulle Mænd være sageslöse hos ham. Kongens Mænd maa ikke tillade Nogen Landefred, som Erkebiskoppens Ombudsmand gjør fredlös efter Christenretten.” (Dette Capitel er ogsaa op-

*) Jfr. C. 1. 7. 9 X. de voto (3. 34). Ved det fölgende oppressio puerorum betegnes at Börn ligges ihjel jfr. Statuta Andreæ Sunonis i *Anchers Lovhist.* II. 525—526.

**) Jfr. de norske Biskoppers Statuta af 1351 (*Suhn Danm. Hist.* XIII. 821.)

***) Jfr. *Gieseler*, Lehrbuch der Kirchengeschichte II. 2te Abtheilung. 89 ff.

****) See *Erichsen* de expositione infant. i Udg. af Gunlaug. Ormst. S. p. 212 og *Holbergs* geistlige og verdslige Stat, 3die Udgaue. S. 438.

†) Paus's Oversættelse har mindre rigtigt: hvorfor han bliver fredlös &c. Texten i Cod. Arn. Magnæam. Nr. 78. 4to har: En ef madr ger til utlægdar.

taget i Erkebiskop Jons Christenret c. 64 (Paus II. 159), som blev givet under Magnus Lagabæter) Det 67de Capitel viser, at den, som saaledes gjordes fredlös*), forbrød alt sit Gods til Erkebispnen, og Kongen skulde have Landkjøb.

Det er af dette Lovbud klart nok, hvorledes Gejstligheden i Norge havde det i sin Magt ved Skriftemaal at unddrage Forbrydere fra den verdslige Straf, ligesom det paa den anden Side var forbudet Kongen at skjænke dem Fred, som Kirken bandlyste. Ikke mindre indlysende kan den første Sætnings Gyldighed for Danmark godtgjøres ved de Beslutninger, der affattedes paa Provincialconciliet i Kjöbenhavn 1425 af de danske Biskopper under Erkebiskop Peder Lykkes Forsæde. Her bestemmes det udtrykkelig, at, naar de, som havde begaaet nogen gejstlig Forbrydelse, ved Skriftemaal og Absolution havde udsonet dem med Kirken, skulde det under Straf af Bansættelse være forbudet enhver Verdslig at fængsle eller anholde dem, eller at confiskere deres Gods, med mindre af deres gejstlige Dommer først saaledes var kjendt for Ret**).

Hermed fortjener endnu at sammenholdes en tidligere Bestemmelse i Dronning Margarethas Stadsret Cap. 26, hvor det hedder: "Huo som findis udi hoer, Mand eller Qvinde, och worder derfor louglig stefnet og fordelt, saa at de komme udi band och ey will tage schrift och boed och giöre bedring, och bliffver saa Dag och Aar och kommer i Madband, siden maa Kongens suerd rette offuer hannem, Mandens hals och qvinden settis udi iord, och deris hofuilod udi Kongens och stadsens wære. Saadan ret er och om Jomfrue-Krenckere och andre aandelige Sager,

*) Man kunde iövrigt blive fredlös for at have spüst Kjöd i Fasten eller to Fredage i Rad, see Cap. 38, 41, jvfr. Heidsivia Christenret, Cap. 22 (hos Paus S. 287—289).

***) Statuta Provincialia, Sinodalia &c. ad exemplar Parisiense MDXIV ed. Havn. 1778. S. "Item si in criminibus ecclesiasticis delinquentes per sacramentalem confessionem et absolutionem fuerint unioni ecclesiasticæ reconciliati, extunc eos ab aliquo seculari captuari, detineri seu bona eorum confiscari, nisi super hiis per eorum iudicium ecclesiasticum prius pronunciatum fuerit, sub excommunicationis pena late sentencie prohibemus."

om *de sidde offuerhörige* och fordelis udi Madband, som forskreffui staar.” Ligesom det heraf sees, at den verdslige Arm skulde komme den gejstlige til Hjelp, naar Synderen ikke vilde gjöre Bod og Bedring, saaledes indeholder dette Lovbud paa den anden Side Beviis for, at det for en stor Deel beroede paa Gejstligheden i Sager angaaende Hoer, Lejermaal “og andre aandelige Sager” ved Skriftemaalet at unddrage Forbryderen fra den verdslige Straf; thi denne indtraadte först da, naar de gejstlige Midler ikke havde frugtet. Dersom man herved vilde gjöre den Erindring, at Talen dog kun er om gejstlige Forbrydelser, maa jeg deels henvise til hvad jeg allerede har bemærket om den successive Udvidelse af denne Klasse af Forbrydelser, deels gjöre opmærksom paa det 4öde Capitel i den nys anförte norske Kirkelov, hvor det bestemmes, “at naar nogen tvunget af Overmagt *) ikke tillades lovligen at befrie sig med Eed, da skal Erkebispnen skikke det saa, at han faaer Tilladelse at gjöre Eed eller tillade ham at bære Jern i Christkirken, om Erkebispnen ikke er nærværende; saa og om en Mand ikke har Hjelp nok til Eed at vinde (∴ ikke kan tilvejebringe det nödvendige Antal af Meddeedsmænd), men han dog har ret Sag.” For Enhver, der kjender noget til den ældre Retspleje, maa det være indlysende, hvilken betydelig Myndighed denne Lovbestemmelse lagde i Erkebiskoppens Haand — Kong Sverres Kirkelov i det Arne-Magnæanske Haandskrift Nr. 78 4to nævner endog kun Biskoppen — og hvilken Indflydelse, han derved erholdt paa Retssagers Afgjörelse i Almindelighed. Det er bekjendt, at de fleste Sager bleve afgjorte ved Eed eller ved Jernbyrd; naar det nu stod i Erkebispens Magt, at tilstede edelig Afgjörelse, hvor den verdslige Domstol havde nægtet Eedens Aflæggelse og Parten henvendte sig til Erkebispnen med sin Klage over Rettens Fornægtelse; naar Erkebispnen kunde sætte

*) *Paus* oversætter: “naar nogen kommer for Overmagten.” Texten i det Arne-Magnæanske Haandskrift Nr. 78 4to, lyder saaledes: En ef madr værdr fri ofriki ok nær han eigi laghá undanfærslö &c.

Jernpröven istedetfor Eed selv i det Tilfælde, hvor Sagen allerede maatte ansees for at være tabt, fordi den, som Eed var paalagt, ikke kunde tilvejebringe det tilstrækkelige Antal af Medeeds mænd; naar Jernprövens heldige Udfald saaledes beroede paa Gejstlighedens Medvirkning, at en norsk Biskop kunde sige til en Kronprætendent, som skulde bære Jern, at han kunde vende Sagen som han vilde *), og naar endelig Erkebispnen havde den Udvej, at slynge Banstraalen mod hver den, som drog Udfaldet af Jernpröven i Tvivl**), saa vilde det i en Tidsalder, hvor Hierarchiet og Kongemagten vare traadte i Skrankerne mod hinanden, næsten være ubegribeligt, dersom Gejstligheden ikke skulde have benyttet sig af hine Midler til at unddrage sine Tilhængere fra den verdslige Arm. Heller ikke savne vi historiske Vidnesbyrd i de Klager, som Kongerne førte over Biskopperne, skjönt de vel endnu tiere klagede over, at Biskopperne tiltog sig Jurisdiction over deres Undersaatter i verdslige Sager***), end over at de toge dem i Beskyttelse mod den forskyldte verdslige Straf. En mærkelig herhen hørende Yttring findes i den Klage over de norske Biskopper, som Hr. Conferentsraad Werlauff har udgivet og som han uidentvivel med fuld Føje tillægger Kong Sverre. Her hedder det: “Synder og Brøde belægges med Ban, men ikke med retfærdig Straf, og enhver har Lejlighed til ustraffet at begaae Synd, da den strax bliver tildækket, naar der bydes Pengebod”****). Ogsaa blandt de Ankeposter, som

*) Norske Kongers Historie IV S. 389—390 og Fornmanna Sögur IX, 87. Biskop Nicolai Ord til Erling Steenvæg. I den i Fornm. Sögur trykte isl. Text lyde Ordene. “Ok þu ek megí gera í hug mér hverr faðer þinn muni verit hafa, þa fá ek því þu umstillt á hveiria leid er mér líkar.”

**) Exempel i Hagen Hagensens Saga c. 46 efterat Dronning Inga havde baaret Jern til Beviis paa, at hendes Søn Hagen Hagensen var Kong Hagen Sverresøns ægte Søn, Norske Kongers Hist. V, 51.

***) Saaledes klager Kong Christopher den 1ste over Erkebiskop Erlandsen: “quod cognovit archiepiscopus in visitatione de caussis pertinentibus ad forum regis”, Ser. Rer. Dan. V. 595 jfr. p. 587.

****) Syndir ok glóper er menn falla í, þeir ero hafðer til bannbola en eigi hirtir med rettum ræfingum oc a huer kost siuna synda at ... gia er vill, þui at þegar verdr ifuir þaght, er fé verdr firirbodet. Anecdoton historiam regis Svverri illustrans ed. Werlauff, Havn. 1819. p. 9—10.

som Kong Erik Menved fremførte mod Erkebisp Johan Grand, forekommer den, at Erkebisen havde handlet mod sin Eed ved at tilegne sig kongelig Myndighed, forsaavidt som han havde taget adskillige i Beskyttelse, som for deres Forbrydelser vare erklærede fredløse af Kongen i Medhold af Landets Løve, og han paa egen Haand havde givet dem deres Fred igjen *).

Jeg kan ikke slutte disse Bemærkninger, som nærmest ere foranledigede ved den Skaanske og Sjellandske Kirkerets Bestemmelser om lønlig Synd, uden endnu at gjøre opmærksom paa et lidet paa Latin forfattet Stykke, der findes i det Arne-Magnæanske Haandskrift Nr. 40, i Quart **) og der er sat i Forbindelse med den Skaanske Kirkelovs anførte Forskrift. Denne Bemærkning, som man vel kan kalde det, er tilskreven paa det sidste Blad med noget nyere Haand end den, der har nedskrevet de øvrige Love, som Haandskriftet indeholder, og er forsynet med følgende Overskrift: Ad punctum in legisterio udi Kirkebalken om man gjør lønlic synd. Derpaa hedder det: "Notandum, quedam sunt crimina enormia ex se illicita et semper prohibita et talium quedam habent penam expressum in legisterio; huiusmodi crimina secularis potestas punire potest indifferenter ante et post susceptam penitentiam, ut sunt commixtio cum brutis et homicidia clandestina, dicta vulgariter *mordh*, sicut et homicidia notoria; nec etiam talia tueri potest ecclesia pretextu suscepte penitentie, nisi in locis emunitatem habentibus. Quedam vero ex se talium (talium ex se) illicitorum et semper prohibitorum non habent penam expressam in legisterio, ut incestus patris cum filia propria, matris cum filio vel unius viri cum matre et filia vel patris et filii cum una muliere scienter, illa secularis potestas punire non potest post susceptam penitentiam, sed ante, propter horrorem criminis, nec propter huiusmodi crimina potest se-

*) Den 15de Artikel i Kongens Klage, Script. R. D. VI 293 jvfr. p. 31.

**) See om dette Haandskrift min Samling af ældre danske Love V. Indledn. S. X.

Vid. Sel. hist. og philos. A/h. VII Deel.

ularis quisquam irruere in pecuniam alicuius; ad hoc non habet auctoritatem ex legisterio. Quedam autem crimina enormia sunt non ex se, sed ex constitutione ecclesie illicita, ut incestus inter fratrem et sororem vel unius [vel] cum duabus sororibus vel duorum fratrum cum una muliere, talia aliquando fuerunt licita sed ex inhibitione ecclesie facta sunt illicita; et de talibus secularis potestas non habet se intromittere nec ante nec post susceptam penitentiam." Endelig tilføjes: *Hec statuta fuerunt per archiepiscopum et suffraganeos.*

Her skjælnes først mellem to Klasser af gejstlige Forbrydelser, nemlig mellem de naturlige, og de, som ere stemplede som Forbrydelser ved Kirkens Forskrift. Idet de sidste aldeles unddrages den verdslige Magt, siges derimod om de første, at, naar deres Straf er bestemt i Loven, kunne de være Gjenstande for verdslig Straf baade før og efterat Skriftemaal har fundet Sted, med mindre Forbryderen har taget sin Tilflugt til de Steder, som staae under Kirkens Beskyttelse *); naar Straffen for saadanne Forbrydelser var ulovbestemt kunde Statens Straffemagt alene ramme Forbryderen førend han havde skriftet sin Synd, men ikke efterat dette var skeet.

Medens jeg gjorde mig Umage for at opdage, naar og af hvem dette Stykke kunde være forfattet, fandt jeg i Tillægget til den af Hadorph

*) En mærkelig Levning af saadanne Asylers, hvor Forbrydere fandt Kirkens Beskyttelse, findes omtalt i et Brev af Kong Christian den 3die, hvoraf Hr. Assessor *Jacobsen* har havt den Godhed at meddele mig en Afskrift, saaledes som det findes i Cancelliets Registranter; det lyder som følger: *Wii Christian etc. Giøre alle witterliggt, att wii forfare, att aff gammell tiidt haffuer weret seduanne wdi wort Riige Norge, att, nar nogenn er kommenn for skade och ihjell slagenn nogenn andenn eller giordt nogenn andenn gierningg, som hand paa hans liiff wor wfeiligh for, saa hand maatte rømme, tha hagde the nogenne steder, som the hagde tillflugtt till och ther wor secker oc ingenn maatte thennom hindre. Thii haffue wii all wor synderlig gunsth oc naade wndt och tilladett, oc nu mett thette wortt obne breff wnde oc til-lade, att, nar nogenn kommer for skade wdi trundhiem stigt oc giör Mandsllett, eller for nogenn erlig sagh bliffuer wfeilig, tha maa then haffue syn tillflugtt till Hellesetter closter wdi trundhiem stigt oc ther were saa frii oc secker wdenn ald hinder till saa lenge ther bliffuer dömppt paa hans sag oc gierningh. Cum inhibitione solita, datum ut supra (i: Sanctæ Margrethæ Aften 1552).*

i Aaret 1687 udgivne Biarköret blandt Stadgaerne S. 45—47 et Stykke paa svensk, som næsten ganske svarer til det ovenanførte, men med følgende Overskrift: “Om högmælis ogerningar, sum uppenbar skrift bör foresættis, huru werlz wäld må sigh medh them bewara eller eigh” og ved Slutningen denne Efterretning: *Hæc condita sunt apud ecclesiam S. Jacobi in Norramalm in plena congregatione episcoporum, militum et militarium regni Sueciæ, anno Domini 1459.*” Da denne Efterretning, som af mange Grunde maatte ansees for upaalidelig, ikke kunde tilfredsstillende mig og jeg heller ikke i svenske Skrifter fandt nogen Oplysning, tilskrev jeg den grundige Forsker i den svenske Retshistorie, Hr. Dr. Professor *Schlyter* i Lund, som har havt den Godhed at meddele mig, at dette Stykke ofte forekommer i Haandskrifter af ældre svenske Love, stundom ogsaa paa Latin og med Henviisning til Uplandsloven, men at han ingenlunde kunde ansee det for noget Lovstykke, men snarere for en liden theoretisk Afhandling. Endskjönt det herved ikke er bragt til nogen Vished, naar denne liden Commentar er forfattet, er det dog temmelig klart, at den hverken vedkommer den Skaanske Kirkeret eller har faaet sin Tilværelse paa dansk Grund.

Med disse Bemærkninger har det ikke været min Hensigt at give en udførlig Fremstilling af det hemmelige Skriftemaals Anvendelse og Indflydelse i Middelalderen, men jeg har blot villet henvende Opmærksomheden paa dets vigtige Indgriben i Statsforholdene ved at anføre de vistnok ikke uinteressante Bestemmelser, vi om denne Gjenstand finde i de nordiske Love, hvoraf nogle her gaae i en Detail, som synes at være dem ganske ejendommelig. I det mindste har jeg ikke kunnet finde noget tilsvarende i den canoniske Ret eller hos de Forfattere, som udførligen have handlet de poenitentia.

